

Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi

The First World War and the Rise of Idealism in International Relations

Bilal Karabulut*

Özet

İdealizm, uluslararası ilişkiler alanındaki en köklü ve temel yaklaşımlardan biridir. Kökenleri çok eski dönemlere kadar uzanan bu yaklaşımın önem kazanması ise Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme tekabül etmektedir. Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti ile özdeşleştirilen idealist yaklaşım, her ne kadar kısa bir sürede etkinliğini kaybedip, realist teorinin gölgesinde kalmış olsa da günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması noktasında, idealist yaklaşımın oldukça önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada idealist yaklaşımın altın çağı olarak nitelendirilen Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem ve bu dönemde idealizmin nasıl şekillendiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İdealizm, Realizm, Wilson İlkeleri, Milletler Cemiyeti.

Abstract

Idealism is one of the most fundamental and basic approaches in international relations. This theory, which traces its roots back to ancient times, gain its main importance immediately following World War I. Although Idealism, which has been affiliated with the Wilson Principles and League of Nations, lost its importance in a very short space of time and remains in the shadow of Realism, it still has an effect on international relations. The theory has in particular played an important role in the emergence of international relations as an independent discipline. This paper will study the post World War I period, known as a golden era for Idealism, and how the theory has been shaped in this period.

Key words: World War I, Idealism, Realism, Wilson Principles, League of Nations.

Giriş

İyilik ve kötülük olguları insanoğlunun belki de üzerinde en fazla tartıştığı ve yüzyıllardır süregelen tarihsel süreçte cevabını bulmaya çalıştığı ana kavramlardır. Siyah ve beyaz, ben ve öteki, biz ve onlar gibi kategorik ayrımlar akademik ve siyasi alanı oldukça derinden etkilemiş ve adeta dünya tarihi dediğimiz zamansal süreç, bu karşıtlıklar üzerinden ilerleme sağlamıştır. Friedrich Hegel'in diyalektik tarih anlayışı¹ belki de karşıtlıkların mücadelesini en net

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, bilalkarabulut@yahoo.co.uk

1 Hegel'in diyalektik üzerine kurulan yaklaşımlarını anlamak adına bakınız. Friedrich Hegel, *Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*. Çev. Tülin Bumin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Gazi

Akademik
Bakış

57

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

biçimde ortaya koyduğu için günümüzde de değerini korumaktadır. Bu nedenle Karl Marks'tan Francis Fukuyama'ya kadar pek çok düşünür, teori ve yaklaşımlarını böylesi bir diyalektik mantık üzerine inşa etmişlerdir.

İdealizm olarak adlandırılan yaklaşım da böylesi bir anlayıştan hareketle karşıtlıkların çatışması içinde kendini konumlandırmış ve kendini "beyaz" olarak nitelendirilebilecek şekilde tanımlamıştır. Zira, idealist yaklaşımın savunduğu tezlerden belki de en önemlisi insanın doğası gereği "iyi bir varlık" olduğuna yönelik normatif bakış açısidir. İdealist yaklaşımın, insanın iyi olduğu ön kabulünden hareketle kötüyü "sistem düzeyinde" aradığını görmekteyiz. Çatışma, şiddet ve savaş gibi olguların nedenini sistemik düzeyde aradığı için, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler marifetiyle dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirmeyi amaç edinmiştir. Böylesi bir "üst" iradenin tahsis edilmesiyle, daha alt birimlerin belirli standartlar dâhilinde hareket etmek zorunda kalacağı öngörüsünde bulunmuştur. Böylesi bir zorunluluğun bireyler, toplumsal gruplar ve en önemlisi devletlerin uluslararası kural ve normlar içinde barış içinde bir arada yaşayacakları bir dünya meydana getireceği sonucuna varmışlardır. Belki de böylesi bir anlayış nedeniyle realistler tarafından idealist/ütopyacı olarak eleştirilmişlerdir. Zira, var olan durumdan öte olması gerekenle ilgilenmişlerdir.

İdealist anlayışın kökenleri çok daha eskilere dayansa da uluslararası ilişkiler disiplininde yer edinmeye başlaması Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Özellikle Wilson İlkeleri'nin yayınlanması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması bu yaklaşımın somut yansımaları şeklinde düşünülebilir. Wilson İlkeleri idealizmin teorik yönünü, Milletler Cemiyeti ise pratiğe dönük yüzünü temsil etmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikli olarak Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları üzerinde durulacak olup, bu kapsamda Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti irdelenecektir. Nihai aşamada ise bu tarihsel perspektifin izinde idealist yaklaşımın zihinsel dünyası analiz edilmeye çalışılacaktır. İdealizmin uluslararası ilişkiler alanına yapmış olduğu katkılar ve yaklaşımın diğer uluslararası ilişkiler teorilerince eleştirildiği yönleri kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol

19. yüzyılın başlarında oluşan Avrupa Ahengi sistemi, güç dengesine dayalı politikalarla statükoyu korumayı hedefleyen bir anlayıştı. Klasik güç dengesi sisteminin belirgin olduğu bu dönemde, Avrupa ülkeleri arasında göreceli bir barıştan söz edilebilir. Napolyon Savaşları sonrası ortaya çıkan ve "sürekli bir barış, anti-liberal bir anlayış, devrim ve ayaklanmalara karşı bir tutum, genel yapının sürekliliği"² şeklinde temel amaçlar üzerine kurulmuş olan bu denge siyaseti, Avrupa'nın belli başlı büyük güçlerinin güçlerini sürdürmeye yönelik

2 Branislav L. Slantchev, "Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium", *Security Studies*, Vol. 14, No. 4, October-December 2005, s.565-566.

Görüş

Akademik
Bakış

58

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

refleksleri olarak okunabilir. Lakin, hemen her uluslararası sistem de olduğu gibi Avrupa Ahengi sisteminden de rahatsız olan ülkeler vardı.

Zamanla bu statükodan rahatsız olan ülkelerin ortaya çıkmasıyla Avrupa Ahengi sistemi ile oluşturulmuş olan göreceli denge bozulmuş ve Birinci Dünya Savaşı'na giden yol açılmıştır. Özellikle hızla sanayileşen Almanya'nın kaynak sorunu gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Almanya'nın Bismarck'ın önderliğinde elde etmiş olduğu ulusal bütünlüğünü çok geç dönemlerde sağlamış olması, sömürgecilik yarışında İngiltere ve Fransa gibi önemli iki rakibinin gerisinde kalmasına yol açmıştır. Bu durum ise pastanın yeniden paylaşılması yönündeki motivasyonu en uç noktalara taşımıştır. Yine Almanya'ya benzer şekilde Bulgaristan, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi kimi devletler mevcut uluslararası gelişmelerden ve statükodan rahatsızdı. Tüm bu gelişmeler bağlamında yeni bir uluslararası paylaşım için gerekli psikolojik, ekonomik, siyasi ve askeri şartlar olgunlaşmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri, hem çeşitlilik hem de derinlik bakımından çok katmanlı bir yapıya sahip olmasına karşın, ortaya çıkışı küçük bir kıvılcımla olmuştur. 28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın, Saraybosna'da, bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi savaşın fitilini tutuşturmuştur. Bu suikast karşısında Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ve Rusya'nın Sırbistan'ın ve Almanya'nın Avusturya'nın arkasında yer alması, Avrupa'yı bir hafta gibi kısa bir süre içinde tarihsel süreçte insanoğlunun karşı karşıya kalmış olduğu en kanlı savaşlardan birine sürüklemiştir. Ardından Almanya'nın Belçika işgali sonrası İngiltere ve Fransa'nın da Almanya'ya karşı savaşa girmeleri ve yine Uzakdoğu'da Japonya'nın da Almanya'ya savaş ilan etmesi, dünyanın o güne dek gördüğü en geniş kapsamlı ve topyekûn savaşı olan Birinci Dünya Savaşı'nı ortaya çıkarmıştır.³ Bulgaristan ve Osmanlı gibi devletlerin de müdahil olmasıyla Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım gittikçe artmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'daki dört merkezi devlete karşı, Avrupa ve diğer kıtalarda bulunan yirmiden fazla ülkenin katılımıyla gerçekleşen ve beraberinde çok önemli sonuçlar doğuran kitlesel anlamda ilk büyük savaştır. İnsanlık tarihinin geçirdiği en tahripkâr savaşlardan biri olan Birinci Dünya Savaşı, iki açıdan oldukça önemlidir. Birincisi, insanlığı büyük felaketlere sürükleyerek insanlık tarihi açısından büyük çapta maddi ve manevi yıkıntı yaratan kitlesel anlamda ilk büyük savaş olması, ikincisi ise savaş sonunda imparatorlukların yıkılarak yerine yeni devletlerin kurulmasıdır. Ancak yıkılan devletlerin yerinde kurulan yeni devletlerin meydana getirdiği kuvvet boşlukları bir dengesizlik durumu yaratarak adeta İkinci Dünya Savaşı'na davetiye çıkarmıştır. Yani kalıcı bir barışı sağlayamamış olmasıdır.⁴

3 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1996, s.100-105.

4 Ali Kaşığıuşun, "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girmeden Önceki İttifak Arayışları", *History Studies*, Vol. 1, No. 1, 2009, s.319.

Gazi

Akademik
Bakış

59

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Birinci Dünya Savaşı'nı Osmanlı İmparatorluğu perspektifinde değerlendirdiğimizde, Osmanlı'nın böylesi bir savaşın tarafı olmasının pek çok "makul" ve "makul olmayan" sebebi mevcuttur. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girmeden evvel varlığını denge politikası izleyerek devam ettirmeye çalışıyordu. Ne var ki bu denge politikası bir süre başarılı olmuş ancak 19. yüzyılın sonlarında uygulanmaya çalışılan politika yeterince sonuç verememiştir. 20. yüzyıl başlarında ise gerek iç politikada ve gerekse dış politikada yaşanan sorunlar nedeniyle Osmanlı Devleti oldukça yıpranmış ve varlığını devam ettiremeyecek bir devlet konumuna düşmüştür. Kaldı ki 1900'lü yılların başlarında meydana gelen olaylar (Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları) Osmanlı Devleti'ni siyasal arenada varlığını devam ettirebilmesi için güçlü bir müttefik bulmaya zorlamaktaydı. İşte bu sebeple savaş öncesi ittifak arayışlarına başlayan Osmanlı Devleti, çeşitli girişimlerden sonra Almanya ile işbirliği yapacaktır. Gerek siyasal, gerekse askeri ve ekonomik alanda yapılan bu işbirliği savaş süresince devam edecek ve ordunun ıslahı konusunda Almanya'dan büyük ölçüde faydalanılacaktır.⁵

Osmanlı'nın savaşa fiilen katılmasını sağlayan olay, Goeben ve Breslau adındaki iki Alman savaş gemisinin İngiliz donanmasından kaçarak Çanakkale Boğazı'na gelmesi ile başladı. Bu iki gemi hükümetin onayı ile Çanakkale Boğazı'ndan içeri alındı. Uluslararası hukuk kurallarına göre bu iki geminin silahtan arındırılarak bir limanda savaşın sonuna kadar tutulması gerekiyordu. Ancak Osmanlı hükümeti, bu gemileri Almanya'dan satın alındığını ilan etti ve gemilerin ismini değiştirerek kendi donanmasına kattı. Bir süre sonra da Alman Amiralisi Souhon Osmanlı donanmasının başına getirildi. Aslında bu gemiler Enver Paşa'nın bilgisi dahilinde gelmişlerdi. Çünkü, Enver Paşa Osmanlı Devleti'nin savaşa mutlaka katılması gerektiğini düşünüyordu. Muhtemel bir savaşta da Rus donanmasına karşı İstanbul'un güvenliğinin sağlanması gerekmekteydi. Bu iki modern savaş gemisi ile Karadeniz'de Osmanlı donanması Ruslara karşı üstün bir duruma geliyordu. Böylece İstanbul'un güvenliği de sağlanmış olacaktı. Enver Paşa, içlerinde Goeben ve Breslau'nda bulunduğu Osmanlı donanmasını 27 Ekim 1914 tarihinde manevra yaptırmak bahanesiyle Karadeniz'e çıkartmıştır. Ancak gemi kumandanları Karadeniz'e çıktıktan sonra açtıkları kapalı zarflarda kendilerine buradaki Rus deniz üslerini ve limanlarını bombalamak emrinin verildiğini görmüşler ve 29 Ekim 1914 tarihinde de verilen bu emirleri yerine getirmişlerdir. Böylece yaratılan bir oldubitti ile Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.⁶

Osmanlı'nın kaybetmiş olduğu toprakları ve özellikle Balkan Savaşları ile almış olduğu büyük darbeyi Almanya ile beraber savaşa katılarak telafi et-

5 Ali Kaşığıuşun, *a.g.m.*, s.319.

6 A.Halûk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, İmge Yayınları, Ankara 2002, s. 320'den aktaran. Kerim Sarıçelik, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, s.174-175. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s21/saricelik.pdf>

mek istemesi “makul” fakat hem Almanya’nın hem de kendi gücünün farkında olmaması ve bu nedenle bir maceraya sürüklenmiş olduğu gerçeği ise makul olmayan nedenlerdi. Sonuç olarak Osmanlı’nın belki de yeni bir başlangıç adına attığı bir adım olan savaşa katılma kararı, aynı zamanda kendi eliyle kendi sonunu hazırlamasına da sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonuçları Bakımdan Uluslararası İlişkilerdeki Önemi: Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti Bağlamında Bir Değerlendirme

Savaşı sona erdiren barış andlaşmaları ise 32 devlet temsilcisinin bir araya geldiği Paris Barış Konferansı’nda hazırlanmıştır. Bu andlaşmalardan en önemlisi hiç kuşkusuz VersayAndlaşması’dır.⁷ Zira bu andlaşma, İkinci Dünya Savaşı’nın en önemli sebepleri arasında gösterilmektedir. Yaklaşık dört yıllık bir savaşın ardından diplomatlar ve devlet adamları Versay’da toplanmış ve savaş sonrası oluşacak yeni düzen bu konferansta şekillendirilmiştir. Versay Konferansı’nda Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Almanya gibi sorunlar görüşmelerin ana teması iken, asıl büyük konu oluşturulacak yeni sistemdi. Zira, konferansın temel amacı bir daha böyle bir savaşın çıkma olasılığını ortadan kaldırmaktı.⁸

1920’li 1930’lu yılların dünyasında savaşın nedenleri ve bir daha ortaya çıkmaması için gerekli mekanizmalar nelerdir sorunsalı üzerine inşa edilmiş bir düşünce sistematiği hâkimdi.⁹Böylesi bir anlayış uluslararası ilişkiler disiplinin özerk bir alan olarak ortaya çıkması ve “idealizm” olarak nitelendirilen ilk teorik yaklaşımın doğmasına yol açmıştır. Uluslararası ilişkiler alanındaki ilk hâkim görüş olarak kabul edilen idealizm, bir yandan dönemin siyasetinden etkilenmiş, diğer taraftan da dönemin siyasetinin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Bu konuda öne çıkan en önemli siyasi belge ise “Wilson İlkeleri”dir.¹⁰14 nokta olarak da nitelendirilen bu ilkeler şunlardır:

- 1- Gizli diplomasi terk edilmelidir.
- 2- Denizlerde mutlak serbestlik sağlanmalıdır.
- 3- Uluslararası ekonomik engeller kaldırılmalıdır.
- 4- Karşılıklı güvence verilerek ordular en aza indirilmelidir.
- 5- Sömürgelerin bütün talepleri serbest, açık görüşlü ve tümüyle tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı, bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde ilgili halkların çıkarlarıyla egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşıması ilkesine kesinlikle uyulmalıdır.

7 Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.145.

8 Susan L. Carruthers, “International History 1900-1945”, John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford 2001, s.52.

9 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s.121.

10 Fulya Akgül, “Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar”, Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Kripto Yayınları, Ankara 2014, s.66.

- 6- Yabancı askerler Rusya'dan çekilmeli, bu ülke kendi gelişimini ve politikalarını özgürce belirleyebilmeli, özgür uluslar topluluğuna olduğu gibi kabul edilmeli, kendisine gereken yardım sağlanmalıdır.
- 7- Yabancı askerler Belçika'dan çekilmeli, bu ülke egemenliğine kavuşmalıdır.
- 8- Fransız toprakları özgürlüğüne kavuşmalı ve Alsace-Lorraine bu ülkeye iade edilmelidir.
- 9- İtalya'nın sınırları ulusal sınırlar temelinde yeniden çizilmelidir.
- 10- Avusturya- Macaristan halklarına özerk gelişme olanağı tanınmalıdır.
- 11- Yabancı askerler Romanya, Sırbistan ve Karadağ'dan çekilmeli, Sırbistan denize çıkabilmeli, Balkan devletlerinin bağımsızlık ve toprak bütünlüğü için uluslararası güvenceler verilmelidir.
- 12- Bugünkü Osmanlı Devleti'ndeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öbür uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır.
- 13- Polonya bağımsız olmalı, uluslararası güvenceye alınmalı, denize çıkabilmelidir.
- 14- Bütün ulusları içine alan bir birlik oluşturulmalıdır.¹¹

İdealizm her ne kadar Woodrow Wilson ile özdeşleşmiş olsa da Wilson'ın "ne kadar idealist" bir devlet adamı olduğu tartışmaya açıktır. Wilson ile birlikte Amerikan dış politikası farklı bir yön izlemeye başlamıştır. Artan gücü dolayısıyla ABD'nin Roosevelt çizgisine devam etmesi daha akla yatkındı. Buna karşın ABD, Wilson gibi uluslararası ilişkiler düşüncesinin gelişimi açısından idealizme katkı sağlayan bir devlet adamını kendi içerisinde çıkarmayı başarmıştır. Wilson kendisinden önceki önemli sayıda insan gibi Amerikan topraklarının ve Amerikan ulusunun Tanrı tarafından seçilip görevlendirildiğini düşünüyordu. Bu yüzden de Amerikan kıtaları söz konusu olduğu zaman, Amerikan müdahalesinde bir değişme görülmemiştir. Bu doğrultuda Wilson Meksika, Nikaragua ve Haiti gibi ülkelere askeri müdahalede bulunmaktan çekinmemiştir.¹² Böylesi bir dış politika anlayışı ise Wilson'un "ne kadar idealist" bir devlet adamı olduğu noktasında ciddi soru işaretlerini de beraberinde getiriyor.

Wilson siyasal felsefe olarak ABD'nin iki okyanusla korunmuş coğrafi konumunun ve cumhuriyetçi yönetim biçiminin bu ülkeye dünyaya barışı getirmek için bir misyon yüklediğini düşünüyordu. Wilson'ın düşündüğü, ABD'nin sahip olduğu böyle bir birikimi insanlığın ortak yararı için kullanmasıydı; çünkü ona göre devletlerin çıkarları dünya uluslarının çıkarlarından geçmekteydi.

11 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası I -Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar-*, İletişim Yayınları, Ankara 2002, s.100.

12 Sümer Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 19, Güz 2008, s.126-127.

Wilson, inşa etmek istediği yeni uluslararası düzenin merkezi olarak Milletler Cemiyeti'ni görmek istiyordu. Fakat tüm çabalarına karşın, Wilson ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesini Kongre'ye kabul ettiremedi. Çünkü birçok Kongre üyesi için ABD'nin dünya işleriyle daha aktif biçimde ilgilenmesi doğru değildi. Onların gözünde, Bolşevik Devrimi'nden sonra Avrupa ile Rusya'nınbulunduğu coğrafya adeta zehir saçmaktaydı. Bu sonuçta Senatör Lodge'un başını çektiği bir grup senatörün Başkan Wilson'a olan kişisel düşmanlığı da önemli bir rol oynadı.¹³

Wilson'ın Milletler Cemiyeti fikrinin politik gereklilikten doğduğunu ve barışın Amerikan milli çıkarlarına hizmet edeceğini düşünen tarihçiler, Wilson'u bir idealist olmaktan ziyade gerçek bir realist olarak tanıtmaktadırlar. Arthur S. Link, Başkanın idealist ve realist yapısına ilginç bir eşitleme getirmektedir. Link'e göre Wilson'un hayatını inceleyen araştırmacıların Wilson'un öncelikli olarak bir Hıristiyan idealisti olduğu gerçeğini mutlaka tespit edeceklerdir. Wilson kararlarını stratejik veya maddi kazançlardan ziyade, Hıristiyanlık standartlarına uygun olup olmadığına göre vermiş ve Başkan Hıristiyanlık kaidelerini ferdi boyutlarda olduğu gibi uluslararası platformlarda da geçerli kılmak istemiştir. Ancak Link'e göre Wilson'un taraf olduğu ve mücadelesini verdiği fikirler aslında kendi nesli için oldukça geniş anlamlar ve en yüksek realist politikaları ihtiva ediyordu. Bu anlayış çerçevesinde her ne kadar Wilson idealist olsa da kazandırmak istediği politikalar ileri görüşlü realist düşünceler idi.¹⁴

Wilson savaş karşıtı idi çünkü savaş kazanılsa bile büyük kayıplara yol açma riski taşıyordu. Ancak savaşlar büyük güçlerin kendi çıkarlarını korumak için vazgeçilmez bir enstrüman idi. Oysa ki, Wilson'un Amerika'sı büyük güç rolüne aday değildi ve bu şartlar altında ülkenin savaşlardan kazanç sağlayacak bir durumu yoktu. Ancak ABD önemli bir siyasi ve ekonomik güce erişmiş ve geleceğin dünyasında etkin bir rol alacağı Avrupa güçleri tarafından kabul edilen bir gerçektir. Wilson 14 Nokta prensipleriyle ortaya konulan 'yeni diplomasi' kuramıyla savaştan elde edemediği toprak ve materyal kazançlara diplomatik yollarla ulaşmayı hedefliyordu. Özellikle Ortadoğu ve Çin gibi bölgelerde örtülü bir emperyalist mücadele sürdüren Amerika, Wilson İlkeleri ve özellikle uluslara self-determinasyon hakkı tanıyan 12. madde ile bu bölgelerde Avrupa devletleri ile olan rekabette çıkar sağlamayı amaçlıyordu. Aslında başkan Wilson ve Wilson İlkeleri'nin baş mimarı ünlü strateji uzmanı Walter Lippmann 12. madde ile sömürge ve işgal altındaki milletlere hemen özgürlük öngörmüyordu.¹⁵

13 Sümer Gültekin, *a.g.m.*, s.126-127.

14 M. Vedat Gürbüz, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.90.

15 M. Vedat Gürbüz, *a.g.m.*, s.90.

Gazi

Akademik
Bakış
63
Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Sonuçta ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasından yaklaşık altı ay sonra, Şubat 1918'de yayınlanan Wilson İlkeleri güç dengesi, barış ve güvenlik, ticaret serbestisi, uluslararası örgütlenme gibi temel olgulara dayanmaktaydı.¹⁶ İşte Milletler Cemiyeti de Amerikan ulusal çıkarlarıyla da örtüşen böylesi idealler doğrultusunda ortaya çıkmış bir uluslararası örgütlenmedir. İngiltere ve Fransa'nın Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla ilgili düşünceleri de ABD'ye paraleldi. İdealizm örtüsü altında ulusal çıkarlarını koruma güdüsüyle hareket etmekteydiler. Bu nedenle Milletler Cemiyeti'nin kuruluşundaki temel amaç her ne kadar idealist amaçlar gibi gözükse de asıl maksat Versay Andlaşması ile sağlanan düzeni korumaktı. Zaten ilerleyen yıllarda Milletler Cemiyeti'nin atmış olduğu ya da suskun kaldığı gelişmeler, özellikle İngiltere ve Fransa'nın ulusal çıkarlarını örgütün önüne geçirdiği ortaya koymuştur. Bu nedenlerden ötürü Milletler Cemiyeti, tarih kitaplarında "galiplerin örgütü" olarak yer almıştır.

Yeni kurulan Türkiye'nin Musul'u İngilizlere bırakmak zorunda kalmış olması, Milletler Cemiyeti'nin galiplerin örgütü olarak görülmesine olanak sağlayacak tarihsel bir örnek olaydır. Bilindiği gibi Milletler Cemiyeti, Musul'un nihai statüsünü belirlemek amacıyla bir komisyon kurmuş ve 16 Temmuz 1925'de Türkiye aleyhine bir karar çıkarmıştır. Türkiye, günümüzde de zaman zaman tartışma konusu olan bu kararı, o dönemin şartları içinde kabul etmek zorunda kalmış ve 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile de bu karar resmi bir belgeye dökülmüştür.¹⁷

Ocak 1917'de ABD Senatosunda bir konuşma yapan Woodrow Wilson, büyük güçler tarafından desteklenecek bir "Barış Cemiyetinin" kurulması yönündeki talebini dile getirdi. 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda milletler cemiyetinin kurulması ana gündem maddesi olarak ele alındı. Cemiyet Sözleşmesi Versay Antlaşması'nın bir parçası olarak kabul edildiğinden, 10 Ocak 1920'de onaylanarak yürürlüğe girdi. Cemiyetin temel amacı uluslararası işbirliğini geliştirerek uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktı. ABD, Cemiyetin kuruluş sürecinde en önemli desteği sağlamasına rağmen daha sonra üye olmadı. ABD'nin Cemiyete giremeyişi, Cemiyetin evrensellik iddiasını zayıflattığı gibi, saldırgan ülkelere karşı etkin bir tavır alma umudunu da zorlaştırdı. Üstelik Sovyetler Birliği de 1934 yılına kadar Cemiyet içinde yer almadı. ABD ve Sovyetler Birliği'nin yokluğu, Cemiyeti daha çok İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarını korumaya çalışan bir örgüte dönüştürdü. Buna rağmen Cemiyet, "1920'lerde Yunanistan'ın Bulgaristan'a saldırısı" ve "Türkiye-Irak arasındaki sınır sorunu" gibi meseleleri çözmekte başarılı oldu.¹⁸

16 David Robertson, *The Routledge Dictionary of Politics*, Routledge, London 2004, s.276.

17 Mehmet Seyfettin Erol, "Musul Krizi", *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*, Haydar Çakmak (Ed.), Kripto Yayınları, Ankara 2012, s.33-34.

18 Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", *Girne American University Journal of Social & Applied Sciences*, Vol. 3, No. 6, 2008, s.19.

Ancak Milletler Cemiyeti, 1933 yılında iktidara gelen Hitler'in yayılcı ve agresif politikalarına, yine aynı şekilde İtalya'nın Habeşistan ve sonrasında 1939'da Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgaline engel olamamıştır. Örgütün en büyük zaafı "galiplerin örgütü" olması hasebiyle "adaletli" bir yapıda kurulmamış olması ve ironik bir biçimde örgütün kuruluşunun fikir babası sayılabilecek ABD'nin, Senato'nun blokesi sonucu, örgüt dışında kalmış olmasıdır.¹⁹ Milletler Cemiyeti'nin başarısız bir girişim olarak kalması ve yeni bir savaşın önüne geçememiş olması, örgütün kuruluş felsefesinin yani "idealist yaklaşımın" da sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Böylesi bir başarısız teorik ve pratik girişim, realizmin uluslararası ilişkilerde yükselişine sebebiyet vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve İdealist Yaklaşım

Politika kavramının normatif ve ontolojik olarak ilk kullanım şekli Platon ve Aristo'da görülmektedir. Platon ve Aristo politikayı; "faziletli bir yaşam ve bu yaşamı mümkün kılan toplumsal düzeni sağlayacak bir araç" olarak düşündüklerinden, aynı zamanda idealizmin ilk düşünürleri olarak görülürler. Platon düşüncesinde derin etkileri bilinen Sokrat ise yaşam için ideal olanın gücü elinde bulunduran tarafından belirlendiğini söyleyerek bu idealizmden uzaklaşır. Bu düşüncenin güvenlik teorilerine yansımaları ise gerçekte tehditlerin ve düşmanlıkların olmadığı, tehditlerin insan davranışları sonucunda ortaya çıktığı, insan davranışlarının ise çevreden etkilendiği dolayısıyla çevresel koşulların değiştirilmesiyle ve eğitimle insan davranışlarının değiştirilebileceği şeklindeki idealist düşüncüdür. Aristo düşüncesinin en dikkat çekici yönü ise olaylara teleolojik yaklaşımıdır. Teleolojik düşüncede her şey doğal sonucuna göre değerlendirilir. Aristo "Poetica" adlı kitabında "akıllı bir adam gibi akıllı bir devlet de yaşamı en iyi bir sona göre tasarlamalıdır" der. Ayrıca Aristo'ya göre iyi insanlar içlerinden iyi yönetimler çıkartır iyi yönetimler ise insanları daha iyiye doğru biçimlendirir. Bu durumda doğru tasarlanmış bir yaşam, doğru tasarlanmış bir yönetimle mümkündür ve sonuçta bu tasarım her türlü tehlikeden uzak güvenli bir hayatı sonuç verecektir.²⁰

İdealist teorilerin en göze çarpan niteliği büyük düşüşler ve savaşlar sonrasında yaşanan umut arayışlarıyla birlikte yükselişe geçmesidir. Bu gerçeğin yansımaları daha ilk elden Atina'nın çöküş döneminde yaşayan Aristo düşüncesinde görülebileceği gibi, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ki barış arayışları arasında da fark edilebilir.²¹ Yine Avrupa ve dünya tarihi adına önem arz eden pek çok barış andlaşması, büyük savaşlar sonunda imzalanmıştır. Aslında bu andlaşmalarının "barış" yönü buz dağının görünen yüzüdür. Temelde hemen hepsi galiplerin mevcut statükoyu koruma girişimle-

19 David Robertson, *a.g.e.*, s.276.

20 Fikret Birdişi, "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, 2011, s.153-154.

21 Fikret Birdişi, *a.g.m.*, s.154.

Gazi

ridir. Ve bu yönüyle ideal anlamda “barış” düzenini tesis edecek bir andlaşmanın henüz imzalanmamış olduğu söyleyebilir.

Kimi zaman “ütopyacılık” kimi zamansa akılcılık ya da liberalizm adı altında nitelendirilen idealizmin en temelde “olandan öte olması gerekenden” bahseden bir düşünce akımı olduğu söylenebilir. Kökenleri çok eski dönemlere kadar götürülebilecek olan ve John Locke, Jeremy Bentham, J. J. Rousseau, Immanuel Kant, David Hume ve John Stuart Mill’e dayanan ve Arnold Toynbee, Norman Angell ve Alfred Zimmern²² gibi düşünürlerin şekillendirdiği idealist anlayış, güç ve ulusal kavramsallaştırmalarından hareket eden realistlerin aksine etik ve evrensellik gibi olgulardan hareket etmiştir. Bu kapsamda silahsızlanma, demokrasinin gelişmesi, uluslararası örgütlerin yaygınlaşması ve uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi idealistlerin kullandığı en temel söylemler olmuştur.²³

İdealizmin kökenleri Aydınlanma düşüncesi ve sonrasında gelişen liberalizm akımına dayanmaktadır. Bu düşünce “ilerleme” ve “akılcılık” gibi iki önemli olgudan hareket etmek anlamına gelmekteydi. Buna göre bireyler temelde rasyonel ve iyidirler. Dolayısıyla savaşlar, devletlerin mutlakiyetçi ve oteriter bir biçimde yapılanmalarından ileri gelmektedir.²⁴ Bu bağlamda şiddet, çatışma ve savaş gibi olgular insan doğasından değil sistemik hatalardan ileri gelmektedir. Sistemin yeniden düzelmesi ve yeni savaşların önüne geçilmesinin ise iki temel aracı vardır: uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi ve uluslararası örgütlerin kurulması.

İdealizm moral değerleri öncelediği ve olandan çok olması gerekene odaklanıp adeta fütürizm yaptığı için “normatif” kalıplar içinde değerlendirilmesi gereken bir yaklaşımdır.²⁵ Bu kapsamda bilimselliği, özellikle pozitivist anlayış çerçevesinde yaklaşımlar geliştiren düşünürlerce, oldukça yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır. Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti ile somut görünüm kazanmış olan idealist yaklaşım özünde; açık, şeffaf, liberal ve demokratik

Görüş

Akademik
Bakış

66

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

- 22 Bu düşünürlerin idealizm çerçevesinde değerlendirilen düşünce ve yaklaşımları konusunda geniş bilgi için bkz. Jerome Huyler, “Was Locke a Liberal?”, *The Independent Review*, Vol. I, No. 4, Spring 1997, s.523-542. J. H. Burns, “Happiness and Utility: Jeremy Bentham’s Equation”, *Utilitas*, Vol. 17, No. 1, March 2005, s.46-61. J. J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Araf Yayınevi, İstanbul 2000. Ülker Öktem, “David Hume ve Immanuel Kant’ın Kesin Bilgi Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2004, s.29-55. Ken Booth, Michael Cox ve Tim Dunne, *The Eighty Years’ Crisis: International Relations 1919-1999*, Cambridge University Press, Cambridge 1998. R. B. J. Walker, *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.
- 23 Graham Evans ve Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London 1998, s.235-236.
- 24 Bülent Uğrasız, “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2003, s.141.
- 25 Martin Griffiths ve Terry O’Callaghan, *International Relations -The Key Concepts-*, Routledge, London 2003, s.148.

bir dünya hayal etmiştir.²⁶Fakat, çalışmada da zikredildiği gibi dönemin büyük devletlerinin kullandığı böylesi bir idealist örtü, ulusal çıkarlarını maksimize etmeye yönelik realist niyetleri gizlemeye yetmemiştir.

İdealist bakış açısı dünya genelinde tüm düşmanlıkların sona erdiği ve tüm anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulduğu bir barış düzeninin gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Halkların kendi yönetimini tayin hakkını kazanması, ticari ilişkilerin geliştirilerek devletlerarası işbirliğinin güçlendirilmesi ve savaşa neden olabilecek anlaşmazlıkları çözebilen etkin bir uluslararası yargı sisteminin tesisi barış için temel unsurlardır.²⁷ Bu ilkelerin somut karşılığını Wilson İlkeleri'nde görmek mümkündür.

İdealist düşünürler uluslararası barışın devamı için özellikle "ticari ilişkilerin işlevine" işaret etmişlerdir. Genel olarak devletlerarası karşılıklı iktisadi ilişkiler özelde ise ticari bağlar devletleri barışçıl hareket etmeye sevk edebilmektedir. İdealizm serbest piyasa ekonomisinin dünya çapında geçerlilik kazanması ile ülkeler arasındaki ticaretin artacağını, devletlerin ortak menfaat temin ettiği bir dinamğin var olacağını farz etmiştir. Karşılıklı ekonomik çıkarlar devletlerin savaş seçeneğine başvurma eğilimini zayıflatacak ve barışın muhafaza edilmesi yönünde irade göstermesini sağlayabilecektir.²⁸ Aslında tüm bu düşünceler, geleneksel Amerikan zihniyetinin iz düşümleri olarak okunmalıdır. Zira Monro doktrini, Wilson İlkeleri, Yalta Konferansı gibi tarihsel örnekler ABD için en öncelikli konulardan birinin "ticaret serbestisi" olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde bu ideale ulaşılmıştır denebilir. Zira, ticaretin önündeki hemen her türlü engel ortadan kaldırılmıştır. Peki, böylesi bir ekonomik yapı iddia edildiği gibi barışı sağlamış mıdır? Cevap, kesinlikle hayırdır. Hatta, günümüz dünyasında şiddetin katmerlenerek artmış olduğu dahi ileri sürülebilir. Bu nedenle "kapitalizm" gibi bir gerçeklik söz konusu iken, ticari ilişkilerin serbestleştirilmesi ya da geliştirilmesinin barışı sağlayacak bir araç olarak düşünülmesi pek de rasyonel bir yaklaşım değildir.

Sonuç olarak iki savaş arası döneme damgasını vuran idealizm, başarısız bir yaklaşım ve uygulama olarak ifade edilebilir.²⁹ Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yerini realizme bırakmış, bu süreçte bir taraftan uluslararası ilişkilerin kuramsal özerkliği ortaya çıkmaya başlarken, öte yandan realizmle bağlantılı olarak disiplin yeni dünyayı yönetme peşindeki Amerikan pragma-

26 Tim Dunne, "Liberalism", John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford 2001, s.167.

27 Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 23, Bahar 2013 s.61.

28 Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, *a.g.m.*, s.61.

29 İdealizme karşı ilk önemli realist tepki Edward Carr'dan gelmiştir. Carr'ın ütopyacılık olarak gördüğü idealizme karşı eleştirileri ve realizm çerçevesinde ortaya koymuş olduğu düşünce sistematığı için bkz. John Mearsheimer, "E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On", *International Relations*, Vol. 19, No. 2, s.139-152.

Gazi

tizmine siyasi alternatifler hazırlayan bir bilim dalı biçiminde de algılanmıştır.³⁰ Bu bağlamda eleştirel teorinin en temel varsayımlarından biri olarak; idealizm ve realizm başta olmak üzere uluslararası ilişkiler teorilerinin, geçmişte de günümüzde de büyük devletlerin ve özellikle dönemin hegemon gücünün dış politikasına meşruiyet sağlamak adına kullandığı “ideolojik” araçlar olduğu söylenebilir.

Uluslararası ilişkiler alanında, zaman zaman niyetli, idealist, norm ve kurallara dayalı bir dünya kurma girişimleri olmuşsa da, bunlar ya çok sınırlı kalmış ya da gerçek anlamda eşitlik ve adaleti öngörmemiş, hatta kimi zaman güçlü olanın haklı olduğu bir anlayışı düzenlemeye dönük olmuştur. Dolayısıyla Batılıların diğerleriyle kurdukları ilişki her halükarda hukuken yatay olsa da, fiilen dikey ve hiyerarşik bir nitelik taşımıştır.³¹ Bu bağlamda “Batılı zihniyetin” dönüşüme uğraması gerekmektedir. Zira, Batılı büyük güçlerin kendi ulusal çıkarlarını her şeyin üstünde gördüğü ve bu ulusal çıkarları maksimize etmek adına her türlü davranış ve tutumu meşru saydığı böylesi bir marazi dünya algısı, idealizm gibi anlayışların ancak söylem düzeyinde kalmasına yol açmaktadır. İdealizm her ne kadar Batılı düşünce sistematiği içinde filizlenmiş bir yaklaşım olsa da yine önündeki en büyük engel Batılı zihniyettir.

Sonuç Yerine

Birinci Dünya Savaşı, insanoğlunun o zamana kadar yaşadığı en büyük yıkımdı. Böylesi travmatik bir tarihsel olay, bilim insanları ve devlet adamlarını savaş, şiddet, çatışma ve güvenlik gibi olguları yeniden düşünmeye teşvik etmiştir. İdealist yaklaşımın neşrolduğu temel düşünsel kaynak böylesi bir savaşın bir daha yaşanmaması olmuştur. Fakat çalışmada da ortaya konduğu gibi idealizm “ideallerden” öte siyaseten kullanılmış, siyasal bir araç haline dönüştürülmüştür. Özellikle dönemin büyük güçleri olan İngiltere ve Fransa’nın idealist bir bakış açısıyla kurulan Milletler Cemiyeti’ni kendi ulusal çıkarları adına kullanmaları, yaklaşımın inandırıcılığına oldukça büyük bir darbe vurmuştur.

Bu iki devletin yanı sıra dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson’ın deklere etmiş olduğu ve Wilson İlkeleri adı ile anılan 14 Nokta, idealist geleneğin en önemli yapı taşlarından biri olmuştur. İdealizmin o dönemki manifesto olarak kabul edilebilecek olan Wilson İlkeleri’nin ne kadar “idealist” olduğu da tıpkı Milletler Cemiyeti örneğinde olduğu gibi tartışmaya açıktır. Çalışmada belirtildiği üzere, çoğu düşünür Başkan Wilson’ın bir idealistten öte realist bir devlet adamı olduğu noktasında hemfikirdirler. Bu bakış açısının ortak noktası, bu ilkelerin o dönem ABD’nin ulusal çıkarları ile örtüştüğü ve bu nedenle Başkan Wilson tarafından hararetle savunulduğu noktasındadır.

30 Davut Ateş, “Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 2009, s.16.

31 Erol Kurubaş, “Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak”, *Sosyal Bilimler*, Cilt: 2, Sayı: 1, Ocak 2012, s.24.

Görüş

Akademik
Bakış

68

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

Böylesi idealist söylemlerin, Batılı devletlerin ulusal çıkarlarını korumak adına yürüttükleri dış politika stratejilerinin kamufle olduğu gerçeği, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde yaşanan gelişmelerden çok net bir biçimde okunabilmektedir. Batılı ülkelerin zihinsel arka planlarını anlamak adına, böylesi tarihsel deneyimleri asla unutmamak gerekmektedir. Zira, günümüzde gerek küresel gerekse bölgesel düzlemde ortaya çıkan çatışma ve savaşların geldiği ana damar, Batılıların yüzyıllardır sürdürmekte olduğu bir stratejinin ürünüdürler. ABD'nin birinci ve ikinci Irak Savaşları'nda kullandığı söylem, yine Avrupa Birliği ve özellikle Fransa öncülüğünde gerçekleştirilen NATO'nun Libya Harekâtı ve genel olarak Arap Baharı adı altında Irak ve Suriye'de yaşanan felaketlerin ardındaki bu zihinsel arka planı görebilmek gerekir. Zira, yaşanan tüm gelişmelerde ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin kullandığı başlıca söylemler; "Demokrasi, insan hakları ve özgürlük" olmuştur. Bu tarz idealist söylemlerin gerçeği perdeleyen bir araç olduğu ise uluslararası ilişkiler alanındaki hemen her düşünürün malumudur.

Aslında Batılı ülkelerin ideolojik aracı haline gelmemiş olsa, uluslararası ilişkilerde idealizm aracılığıyla çok önemli kazanımlar elde edilebilir. Zaten, idealizm her ne kadar başarısız bir yaklaşım olarak nitelendirilse de yine de uluslararası ilişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması noktasında oldukça önemli bilimsel katkılarda bulunmuştur. Ayrıca yalnızca iki savaş arası dönemde değil, günümüze kadar süregelen tarihsel süreçte de idealizmin kendini gösterdiği ve uluslararası ilişkilerde önemli farz edilen kimi gelişmelere de etki yaptığı söylenebilir. Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın ortaya çıkmasında idealistlerin oldukça önemli bir etkileri vardır. Demokrasi, insan hakları ve liberalizm gibi değerlerin SSCB ve Doğu Bloku ülkelerince öğrenilmesi ve bu değerlerin halk tabanında da yankı bulması, belki de Soğuk Savaş dönemini sona erdiren gelişmelerin ilk adımındır.

Yine benzer şekilde insancıl hukukun gelişmesi, koruma sorumluluğu adı altında "insancıl" müdahalelerde bulunulması son derece olumlu gelişmelerdir. Lakin, belirtildiği üzere "Batılı zihniyetin" böylesi idealist gelişmeleri kendi ulusal çıkarları adına kullanmaması şartını bir kez daha yinelemekte fayda var. Bu çekinceyi her zaman akılda tutmak kaydıyla; çevre hukukunun gelişmesi, sürdürülebilir ekonominin her geçen gün daha fazla ülke tarafından benimsenmesi, az gelişmiş ülkelere dünya bankası başta olmak üzere uluslararası fonlar tarafından kaynak aktarılması gibi idealizm çerçevesinde değerlendirilebilecek çok önemli adımlar da atılmaktadır.

Bunların yanı sıra "küresel yönetim" olgusunun özellikle Birleşmiş Milletler organları tarafından yoğun bir biçimde işlenmesi, demokrasinin dünya geneline yayılımının hızlandırılması, gerek insani gerekse siyasi bağlamı içinde özgürlüklerin daha geniş kesimlere yayılmış olması ve en önemlisi insani

Gazi

konularda uluslararası hukuk normlarının her geçen gün daha da güçlenmesi idealist düşünce sistematığının başarıları olarak nitelenebilir.

Bu bağlamda, kimi düşünürler tarafından olanla değil olması gerekenle ilgilendiği için “ütopyacılık” olarak nitelendirilen idealizmin günümüzde de uluslararası ilişkiler disiplinine oldukça önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Disipline oldukça önemli bir düşünsel zenginlik katan idealizm, eğer siyasi bir araç olarak kullanılmaktan kendini kurtarabilir ve “bilimin” sınırları dışına taşmazsa, geçerliliği ve açıklayıcılığı devam eden bir yaklaşım olacaktır. Çünkü, uluslararası ilişkilerin kapitalizmle kol kola gittiğini günümüz dünyasında, böylesi bir teorik yaklaşıma her zaman ihtiyaç vardır.

İdealizmin uluslararası ilişkiler teorileri içinde yeniden yükselişe geçebilmesi için kendini yenilemesi ve bilimsel çerçevesini yeniden kurgulaması gerekmektedir. Kendisine yöneltilen “ütopik” ya da “ayakları yere basmayan” teori eleştirilerinden kurtulabilmesi için, diğer kimi uluslararası ilişkiler teorilerinin yaklaşım ve bilimsel yöntemlerinden faydalanarak, yeni bir bakış açısı ortaya koymak zorundadır. Bu noktada özellikle eleştirel teori ve inşacı yaklaşımın kimi yaklaşımlarından yararlanabilir.

Kaynaklar

AKGÜL Fulya, “Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar”, Mehmet Şahinve Osman Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Kripto Yayınları, Ankara 2014.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1996.

ATEŞ Davut, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 2009, s.11-25.

BAYLIS John ve Steve SMITH, *The Globalization of World Politics -An Introduction to International Relations-*, Oxford University Press, New York 2001.

BİRDİŞLİ Fikret, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, 2011, s.149-169.

BOOTH Ken, Michael Cox ve Tim Dunne, *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

BURNS J. H., “Happiness and Utility: Jeremy Bentham's Equation”, *Utilitas*, Vol. 17, No. 1, March 2005, s.46-61.

DUNNE Tim, “Liberalism”, John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford 2001.

CARRUTHERS Susan L., “International History 1900-1945”, John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford 2001.

EROL Mehmet Seyfettin, “Musul Krizi”, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*, Haydar Çakmak (Ed.), Kripto Yayınları, Ankara 2012, s.27-36.

Görüş

Akademik
Bakış

70

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014

- EVANS Graham ve Jeffrey NEWNHAM, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London 1998.
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.
- GRIFFITHS, Martin ve Terry O'CALLAGHAN, *International Relations -The Key Concepts-*, Routledge, London 2003.
- GÜLTEKİN, Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 19, Güz 2008, s. 119-144.
- GÜRBÜZ, M. Vedat, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 87-99.
- HEGEL Friedrich, *Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*, Çev. Tülin Bumin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- HUYLER Jerome, "Was Locke a Liberal?", *The Independent Review*, Vol. I, No. 4, Spring 1997, s.523-542.
- KAŞIYUÇUN Ali, "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girmeden Önceki İttifak Arayışları", *History Studies*, Vol. 1, No. 1, 2009, s.318-341.
- KIRAN Abdullah, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", *Girne American University Journal of Social & Applied Sciences*, Vol. 3, No. 6, 2008, s.19-36.
- KURUBAŞ Erol, "Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak", *Sosyal Bilimler*, Cilt: 2, Sayı: 1, Ocak 2012, s.9-34.
- MEARSHEIMER John, "E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On", *International Relations*, Vol. 19, No. 2, s.139-152.
- ORAN Baskın, *Türk Dış Politikası I -Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar-*, İletişim Yayınları, Ankara 2002.
- ÖKTEM Ülker, "David Hume ve Immanuel Kant'ın Kesin Bilgi Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2004, s.29-55.
- ROBERTSON, David, *The Routledge Dictionary of Politics*, Routledge, London 2004.
- ROUSSEAU J. J., *Toplum Sözleşmesi*, Araf Yayınevi, İstanbul 2000.
- SANDIKLI Atilla ve Erdem KAYA, "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 23, Bahar 2013 s.59-79.
- SARIÇELİK Kerim, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, s.173-189. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s21/saricelik.pdf> (Erişim Tarihi: 28-09-2014)
- SLANTCHEV Branislav L., "Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium", *Security Studies*, Vol. 14, No. 4, October-December 2005, s.565-606.
- ŞAHİN Mehmet ve Osman ŞEN (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Kripto Yayınları, Ankara 2014.

Gazi

UĞRASIZ Bülent, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2003, s.139-145.
ÜLMAN A. Halûk, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, İmge Yayınları, Ankara 2002.
WALKER R. B. J., *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.

Görüş

Akademik
Bakış

72

Cilt 8 Sayı 15
Kış 2014